

Hlavní referáty konference

Strategické zámery rozvoja malých škôl.

Milan Hejný

Prvý draft bol pripravený na schôdzu vedení MŠMT ČR a MŠMŠ SR v Brne 7. 1. 1991, zvolanú p. podpredsedom FV J. Mikloškom DrSc. Sú v ňom použité myšlienky pracovníkov MŠMŠ, ako aj viacerých expertných skupín.

Úvodná poznámka

V materiáli neuvádzame časové horizonty, nakoľko tieto budú v množstve prípadov závislé od dynamiky našej ekonomiky. Zámery tu uvádzané budú korigované na základe nových zkuseností, diskusií s učiteľskou i občianskou verejnosťou a ministerstvom školstva ČR.

Princípy prestupujúce celú školskú politiku.

1. Evolúcia, nie revolúcia - každú významnejšiu zmenu, pokiaľ je to možné, uskutočňovať sériou postupných krokov smerujúcich k jasnému cieľu.
2. Dominantnosť učiteľa - školská správa, materiálne vybavenie škôl, metodické centrá, osnovy, učebné plány, či učebnice sú dôležité v tej miere, v ktorej pomáhajú učiteľovi v jeho práci.
3. Kvalita, nie kvantita - doterajšie kvantitatívne ukazovatele treba systematicky nahrádzať ukazovateľmi kvalitatívnymi. Posúdiť kvalitu môže iba kvalitný odborník.
4. Najvyššie kvality školy sú práca a láska k deťom - oboje sa pozná nie podľa formálnych výkazov, ale podľa faktických výsledkov.

Sústava škôl a školských zariadení.

MŠ - ekonomické podmienky pravdepodobne spôsobia útlm, ktorý nebude možné nateraz odvrátiť. Za veľmi závažné považujeme udržanie najvyššieho, socializačného ročníku, aby deti neprichádzali do školy nepripravené na život v kolektíve.

ZŠ - uvážime prechod na systém: 3 roky trívia + 3 roky podnecovania a pozorovania žiaka + 3 roky diferenciacie podľa jednotlivých nosných predmetov. Pre žiakov, ktorí budú pokračovať k maturite to bude osmeročný systém systém 3+3+2.

SŠ - rozvoj budú orientovať zmeny v spoločnosti. Podľa zahraničných skúseností možno predpokladať rozšírenie a zmenu štruktúry na SOŠ, útlm a zmeny na SOU.

G - prevážne 4-ročné, výnimočne 8-resp. 6-ročné

SOŠ - zavedenie nových typov škôl a nových štúdijských odborov s dĺžkou prípravy 2-5 rokov. Tie budú koncipované širšie a všeobecnejšie. Počet štúdijských odborov sa zníži. Zavedenie aj vyššieho odborného vzdelávania. Podstatné rozšírenie pomaturitného štúdia (rekvalifikácie).

SOU - zmena celkovej školskej politiky, dva typy SOU: Firemné SOU (cca 80%) - štát garantuje iba všeobecnú časť vzdelávania, firmy odbornú (teoretickú i praktickú časť). Štátne SOU (cca 20%) - praktickú časť vzdelávania garantuje objednávateľ (napr. úrad práce), zvyšok štát.

Podporovanie súkromných a cirkevných škôl ako konkurencie, ktorá dvíha úroveň štátnych škôl.

Školské zariadenia, pre postihnutú mládež, (sociálne, telesne, mentálne) sú u nás, v porovnaní so západnou Európou na nízkej úrovni. Ich ekonomický náročný rozvoj bude vyžadovať množstvo odborníkov, aj kultivovanie verejnej mienky o handicapovaných deťoch.

Systém celoživotného vzdelávania bude potrebné zavádzať postupne v súlade s meniacimi sa potrebami spoločnosti. nejde iba o vytvorenie školských zariadení, ale aj klímy zdorazňujúcej potrebu celoživotného vzdelávania sa. Nástupom tohto trendu sú súčasne rekvalifikácie.

Učivo a učebné osnovy.

Skladba učiva i osnov bude vychádzať z genetickej koncepcie: s narastajúcim vekom žiaka ubúda z učiva objem faktografie a pribúda dôraz na fenomény, príčiny, štruktúry, vzťahy a hierarchie. Znižujú sa nároky na pamäť a posilňuje sa kauzálne myslenie, tvorivosť a fantáza žiaka.

Pri tvorbe osnov jednotlivých predmetov budú globálne výchovno-vzdelávacie zámery nadradené nad požiadavky jednotlivých predmetov. Uvážime možnosť zavádzať integrované predmety.

Treba zúžiť rozsah povinného učiva a rozšíriť spektrum voliteľných predmetov, v ktorých sa otvorí priestor pre individualitu učiteľa. Vo všeobecnom prúde vzdelávania redukovať povinné vyučovanie, zdôrazniť význam voliteľných predmetov, v ktorých bude vyučovanie "nadstavby". Na SOŠ ostane týždenné penzum povinných výukových hodín vyššie (vzahraničí je to niekde až 42 hod). Starší žiaci budú výraznejšie ovplyvňovať svoj vzdelávací program a nieť zodpovednosť za jeho výsledok.

Bude možné vyučovanie aj malých skupiniek žiakov. Pestrá škála vyučovaných predmetov bude určovaná kapacitou pedagogického zboru školy a záujmom žiakov.

Obsah vyučovania proporcionálne a organicky pokryje technickú, humánnu i estetickú oblasť činnosti človeka.

Vo vyučovaní materinského i cudzieho jazyka, treba zdôrazniť komunikačnú funkciu jazyka a oslabiť akcent na štruktúru jazyka. Vo všetkých predmetoch sa bude pestovať schopnosť žiaka vyjadriť vlastnú myšlienku.

Pre každý nosný predmet bude potrebný dobre pracujúci vedecký seminár z didaktiky predmetu na ktorom budú participovať ako vedeckí pracovníci, tak učitelia z terénu.

Učiteľ

je rozhodujúci činiteľ vyučovacieho procesu. Treba systematicky uvoľňovať jeho tvorivý potenciál, rozvíjať jeho individualitu. Hierarchia jeho práce i výkonu musí byť jednoznačne orientovaná 4. zásadou. Treba ho zbaviť zbytočných záťaží, vytvárať mu duchovne aj materiálne optimálne

pracovné prostredie, motivovať jeho potrebu vzdelávať sa a pracovať na sebe.

Na druhej strane od učiteľa bude spoločnosť žiadať narastanie kvality jeho pedagogickej práce a posun v ovzduší panujúcim v školách. Učiteľov prístup k vyučovaniu a výchove bude angažovaný, opretý o systematické samovzdelávanie sa. V interakcii učiteľ - žiak treba nahradiť postoje, mocenskú a direktívnu stratégiu učiteľa prívetivou stratégiou dialogu. Ľudia s nevraživým vzťahom k deťom nemôžu pracovať na škole. K tejto skutočnosti treba prihliadať už pri prijímacom pokračovaní na školách vychovávajúcich učiteľov. Pri zavádzaní týchto zásadných a neľahkých zmien sa otvára priestor pre psychológov, sociológov a všeobecných pedagógov.

Vysokoškolskú prípravu učiteľa treba zbaviť formalizmu. Sústavným tlakom vedeckých rád učiteľských fakúlt, ako aj akreditačnej komisie znemožniť plytké prednášky a nudné cvičenia. Poslucháčov vysokých škôl treba viesť k náročnosti na svojich učiteľov. Učiteľské štúdium treba výrazne priblížiť k realite.

Systematicky treba budovať elementaristiku, ktorá je dôležitým prvkom školstva každého národa. Na Slovensku teraz neexistuje pracovná skupina odborníkov-elementaristov. Vytvoriť takú skupinu je úlohou vysokých škôl i akadémie.

Uvážime, či neodlíšiť prípravu učiteľa pre ZŠ a učiteľa pre SŠ napríklad zavedením veľkej a malej štátnice z predmetu aj z pedagogiky + metodiky predmetu. "Veľký predmet" a "malá pedagogika" by znamenala aprobáciu pro SŠ, "malý predmet" a "veľká pedagogika" by znamenala aprobáciu pre ZŠ. "Veľký predmet" a "veľká pedagogika" by znamenala aprobáciu na ZŠ aj SŠ. Zdá sa, že na niektoré SOU bude účelnejšie požadovať od učiteľov všeobecnevzdelávacích predmetov aprobáciu pre ZŠ radšej ako pre SŠ.

Od učiteľov odborných predmetov treba vyžadovať permanentnú inováciu poznatkov z odboru.

Učebnice a učebné pomôcky.

Existujú štyri faktory implikujúce zmenu učebníc: ideovosť, predimenzovanosť, metodická nevhodnosť a zastaralosť. Niektoré učebnice bude možné upraviť redukciou učiva už v roku 1991, iné bude

potrebné nanovo napísať. Na napísanie učebníc treba autorom vytvoriť podmienky: dostatok času, prístup k zahraničným učebniciam, možnosť experimentálne učiť a skúšať písané texty v teréne.

Učebnice budú vyberané konkurzne. Hlas učiteľov bude pri konkurze rovnako významný, ako hlas teoretikov. Potrebná je koordinácia oboch republík. Otvoriť možnosť používania alternatívnych učebníc.

Vážnym problémom nateraz je ekonomická náročnosť kníh. Doporučujeme uvážiť možnosť obmedziť bezplatnosť učebníc. Dať učebnice aj do voľného predaja. Učiteľovi umožniť vybrať si z alternatívnych učebníc. Štát musí vytvoriť podmienky, aby súkromný sektor mal záujem tu podnikat'.

Učebné pomôcky si budú školy kupovať na trhu. Výnimku budú tvoriť pomôcky a zariadenia, kde ústredná dodávka je funkčná (napr. počítače a software). Pri kúpe licencií treba koordinovať sily oboch republík.

Odborná pedagogická literatúra, pedagogické časopisy budú i napriek trhovému mechanizmu vyžadovať štátne dotácie.

Hodnotenie žiaka.

Ťažisko hodnotenie presúvať z kvantitatívneho na kvalitatívne pole. Nie výborný priemer známok, ale osobnostný rozvoj žiaka s vynikajúcimi schopnosťami v určitej oblasti sú cieľom výučby. Znamka nemože byť nástrojom donucovania žiaka.

Zdôrazní sa písomné hodnotenie. **Budú vypracované štandardy - testy**, ktoré umožnia ohodnotiť žiakove vedomosti v jednotlivých ročníkoch a predmetoch. Tvorba štandardov je neobyčajne náročná a bude si vyžadovať koordinované úsilie pracovníkov oboch republík. Predpokladáme, že najprv sa vytvoria štandardy základných všeobecnevzdelávacích predmetov v ročníkoch 4, 8 resp. 9 a záverečný. Existencia štandardov umožní objektívnejšie hodnotiť žiaka a tým aj učiteľa a školu. Umožní variabilitu učebných plánov i osnov, čím uvoľní tvorivosť učiteľa. Význame prispeje k realizácii jednej zo základných téz moderneho školského systému: **nie je podstatná cesta, ktorou žiak išiel, ale výsledok ku ktorému dospel.**

V odborných predmetoch základom hodnotenia bude schopnosť riešiť konkrétny problém zo študovaného odboru.

Hodnotenie školy a učiteľa.

Smerodajným výsledkom práce školy a učiteľa nie sú žiakové známky, ale jeho morálna, intelektuálna, kultúrna a telesná vyspelosť, jeho životný optimizmus a sebadôvera, jeho túžba po pravde a sebezvedelávaní. Bude veľmi náročné vnieŤ tieto všeobecné tézy do každodennej praxe škol.

Zvyšovanie kvality učiteľského zboru vyžaduje diferenciaciu škol a učiteľov. Je to jeden z najťažších problémov, ktorý musí školstvo riešiť. V hospodárskych rezortoch diferenciaciu prinesie konkurečné prostredie dané trhovým mechanizmom. Tento impulz, ktorý presiakne i do nášho rezortu, bude potrebné posilniť. Dôležitú úlohu tu zohrá inšpekcia a informačný systém .

Uvažujeme o zavedení dvojstupňového atestačného pokračovania, I a II atestácia s priepustnosťou cca 85% a 15% absolventov. Problémy: kapacita fakúlt, ktoré by mali hrať pri atestáciach hlavnú úlohu, finančné prostriedky na ohodnotenie atestovaných učiteľov, prekonanie odporu učiteľskej verejnosti. Atestácie musia testovať podstatu práce učiteľa, nesmú mať charakter tradičnej skúšky.

Metodické centrá.

Existujúce skúsenosti s KPÚ a OPS ukazujú, že kvalita pomoci, ktorú tieto ustanovizne poskytovali učiteľovi, závisí rozhodujúcim spôsobom od ľudí, ktorí tu pracujú. Nové metodické centrá budú hľadať svoje miesto v systéme. Ich opodstatnenosť musí posúdiť učiteľská verejnosť. Budú výraznejšie ekonomicky závislé na školách, ktoré budú používať ich služby.

Nie je jasné, či pre jednotlivé predmety vznikne niekoľko silnejšie obsadených stredísk, alebo či metodici budú jednotlivito roztrúseni po celom Slovensku.

Predpokladá sa, že pre potreby SOU budú vznikať metodické centrá v jednotlivých rezortoch, prípadne u veľkých firiem.

Inšpekcia

bude morálne zodpovedná za úroveň malého školstva na Slovensku. Veľká zodpovednosť inšpekcie bude podopretá značnou právomocou. Inšpekčnú sieť treba vytvoriť z osobitne a starostlivo vybraných a pripravovaných pracovníkov. Zvážime zavedenie inšpektorských atestácií aj funkciu inšpektora-čakatela. Úlohou inšpektora bude dbať na kvalitu práce škôl a školských zariadení, robiť analýzu jestvujúceho stavu, navrhovať a podnecovať potrebné čiastočné i systémové zmeny, odstraňovať krivdy a nepravosti v školstve, zlepšovať pracovnú klímu škôl, radiť v oblasti personálnej politiky.

Predpokladáme, že inšpekciu odborného výcviku budú i nďalej vykonávať inšpektori v rámci rezortov.

Personálna politika.

Na miesta riadiacich pracovníkov budeme teraz získavať a neskôr perspektívne systematicky pripravovať osobitne súcích ľudí. Od nich sa bude požadovať atestácia, znalosť cudzích jazykov, odbornosť, schopnosť riadenia kolektívu, ľudské hodnoty. Vysokým nárokom musí odpovedať náležité ohodnotenie. Zvýšiť mzdy riadiacich pracovníkov treba čo najskôr: Predznamená to aj spomínanú už diferenciáciu učiteľov a bude to operácia nie až tak finančne náročná, lebo sa týka menšieho počtu ľudí. Okrem toho treba zaisťovať, aby riadiaci pracovník po ukončení funkcie neostal bez zamestnania.

Demokratičnosť výberu riaditeľov škôl či školských zariadení a školských správ bude dúfajme, garantovaná samosprávami. Pri obsadzovaní vedúcich miest metodikov budú mať rozhodujúci hlas učitelia. Jedine obsadzovanie inšpektorov bude robené menovaním, ale i tu bude mať učiteľská obec právo čiastočne vetovať nevhodného kandidáta.

Informačný systém v rezorte školstva

je ekonomicky nákladný a technicky nenahraditeľný prvok riadenia školstva (prepojené počítačové siete). Treba vytvoriť tím odborníkov, ktorý určí štruktúru i spôsob evidovania a permanentného doplňovania a vyhodnocovania údajov. Je to permanentná práca, ktorej prvé štádium

bude značne náročné. Dostatočne kvalitná informácia umožní optimalizovať, urýchliť a zjednodušiť rozhodovanie pri riadení, oslabí duch byrokratizmu a subjektivismu v školstve.

Informácie budú dostupné každému pracovníkovi školstva. To spriehľadí situáciu v rezorte, poklesne možnosť korupcie a zneužívania vedúcich funkcií. Dlhodobá evidencia žiackych známok a najmä štandardov umožní objektívnejšie hodnotiť prácu škôl i učiteľov.

Talentovaná mládež.

Veľké národy môžu vychovávať extenzívne, malé národy musia svoju elitu vychovávať intenzívne. Tvrdenie, že talentovaná mládež je najväčším potenciálnym bohatstvom najmä malého národa nie je básnická nadsádzka.

Totalita (nielen komunistická) používa segregáciu starostlivosti o talenty: nadané deti treba čo najskor vyhľadať a vychovávať ich oddelene od ostatných detí aj od rodičov. Záujem o rozvoj talentov je prísne selekovaný. V našom prípade boli uprednostňované športové talenty. Spoločnosť investovala do prípravy hokejistu okresného formátu viac, ako do prípravy špičkového biológa.

Naše názory a zámery v starostlivosti o talenty:

- starostlivosť o talenty je vecou celej spoločnosti a závisí od toho, ako si táto cení vzdelanie a kultúru,

- talent najlepšie objaví kvalitný učiteľ: tam kde tento absentuje pomôžu pri vyhľadávaní talentovanej mládeže napr. metódy rozpracované v rámci JSMF (letné tábory, korešpondenčné semináre, časopisecké súťaže ap.)

- snahu najlepších učiteľov a odborníkov venovať sa talentovanej mládeži budeme intenzívne podporovať, (prácu hodnotiť materiálne i morálne, pre učiteľov tu angažovaných viesť osobitné semináre, posielat' ich na stáže, ...)

- fakulty vychovávajúce učiteľov rozpracujú taký systém starostlivosti o talentovanú mládež, v ktorom poslucháči fakulty získajú ako znalosti tak i motiváciu pre túto prácu,

- rozpracujeme sieť bázových škôl pri jednotlivých fakultách

- do pracovných tímov, ktoré sa starajú o talentovanú mládež budú intenzívnejšie zapájaný psychológovia a celý systém psychologického poradenstva.

Handicapovaná mládež.

Základný trend: integrácia postihnutých detí. Treba budovať územné detské integračné centrá, kompenzačné pomôckové základne, zaviesť do prípravy učiteľov základy špeciálnej pedagogiky. Rozpracovať koncepciu vzdelávania pre každý typ postihnutia.

V oblasti náhradnej výchovy: orientácia na rodinnú výchovu, veľké detské domovy meniť na malé.

Rozpracovať systém prevencie delikventného vývinu detí a mládeže.

Reedukačné zariadenia: nová koncepcia práce, špecializácia podľa výchovnej problematiky, trojvariančný, vzájomne priepustný prevýchovný systém (otvorený, polouzavretý, uzavretý).

Systém výchovy a prevýchovy problémovej mládeže finalizovať - až k zaradeniu chovance do spoločnosti a uplatnení sa v živote.

Vzdelávanie romskej mládeže.

Problém presahujúci rámec školstva. Základný trend: vytvoriť silnú romskú inteligenciu, ktorá zohrá hlavnú úlohu pri odstraňovaní barier neromského a romského obyvateľstva.

Súčasný systém špeciálnych a vyrovnávacích tried a škôl je segregáčny. Treba jazykovo pripraviť romské deti už pred vstupom do školy, lebo neznalosť vyučovacieho jazyka spôsobuje ich zaostávanie hneď od prvého ročníka. Myšlienka romských škôl, v ktorých sa bude vyučovať romsky, nie je ešte tak jasná, aby sa dala považovať za realizovateľnú. Jej nedostatkom je segregácia. Za najlepší považujeme zámer vytvárať školy, kde v zbere pracujú romskí učitelia v zhode s neromskými. Etnicky miešaná zborovňa ako úspešný sociálny vzor môže zohrať významnú úlohu pri integrácii romského etnika. Zámer vyžaduje výrazný nárast počtu romských učiteľov. Očakávame, že tu rozhodne pomôže katedra romskej kultúry na PdF v Nitre, ktorá bude rozpracovávať

aj špecifická výchovy a vzdelávania romskej mládeže (napr. problematika motivácie)

Národnostne zmiešané územia.

Problém je nadrezortný - školstva sa bytostne dotýka. Nestací národnostná znášanlivosť, chápaná ako vzájomné nezasahovanie do života inej národnosti. Musíme usilovať o to, aby rozdielnosť národností nenarúšala dobrú spoluprácu ľudí, ale naopak ju obohacovala.

Treba vytvoriť podmienky, aby každé dieťa mohlo byť vychovávané a vzdelávané v jazyku, ktorý požadujú jeho rodičia. Absolvent základnej školy na území Slovenska musí dobre ovládať slovenský jazyk. Učiteľ slovenského jazyka musí perfektne ovládať slovenský jazyk slovom i písmom. Táto požiadavka bude zdôraznená aj v atestáciach.

Demokracie, odbornost a výchova

Bohumír Blížkovský

Přes četné překážky a po nemalém úsilí mnohých iniciativ se podařilo toto první setkání tvůrčí pedagogické obce ČSFR po 17. 11. 1989. Dovolte proto, abych mu jménem České pedagogické společnosti při ČSAV popřál plný zdar a abych přivítal u nás v Brně naše spolupořadatele, kolegy a přátele ze Slovenska, které i mně poskytlo asyl v dobách zlých.

Sešli jsme se v situaci, která nám otevírá donedávna **netušené, kvalitativně nové i strhující perspektivy výchovy a vzdělávání pro demokratickou sjednocující se Evropu 21. století**. Jde však zároveň i o situaci krizovou, zatíženou smutným dědictvím totalitní éry. Ztráty ekonomické, ekologické i zdravotní se teprve bilancují. Deficity tvůrčí a morální jsou bezmezné. To nejhorší, co nám fašistická i komunistická diktatura zanechala, není kolem nás, ale v nás, v mezilidských vztazích, v lidech samotných. Značná část naší populace, včetně mnohých vychovatelů, se vlastně ocitá v situaci převýchovy.

Záměrně jsme svolali tuto konferenci na prahu světových oslav učitele národů, J. A. Komenského. Chceme, aby se právě jeho moudré a